

Waarneming van een Iberische Tjiftjaf in Baarn

door

G. A. DE VRIES

(*Observation of Iberian Chiffchaff in Baarn, Netherlands*)

Op 29 april 1967 tijdens een van mijn bijna dagelijkse ochtendwandelingen door het landgoed Groeneveld te Baarn werd mijn oor getroffen door een heldere, uit drie strofen opgebouwde zang van een *Phylloscopus*, die in een hoge eik druk aan het fourageren was. Hoewel het weergeven van vogelzang in schrift altijd een hachelijke zaak is, waag ik het er toch op dit hier te doen in de hoop, dat de lezer zich er een voorstelling van kan vormen. De vogel begon met een vrij snel „tsiep-tsiep-tsiep-tsiep-tsiep”, waarop hij een luid en vèrklkend „wiet-wiet-wiet-wiet” liet volgen. Beide strofen hadden ongeveer hetzelfde tempo als de zang van de Tjiftjaf, maar de laatste strofe was in toonhoogte iets hoger dan de eerste. De zang werd besloten met een losse triller, die in toonhoogte weer lager was dan de eerste strofe en enigszins deed denken aan de triller van de Bergfluit. Dit zeer opvallende liedje was op ruim 100 meter afstand nog goed te horen. De vogel bleek niet bijzonder schuw te zijn en liet zich in de ochtendzon van dichtbij waarnemen. Hierbij kon worden vastgesteld, dat het een Tjiftjaf moest zijn. Enkele malen meende ik, dat bij bepaalde belichting de oogstreep, keel en wangen iets geler waren dan die van de in ons land voorkomende Tjiftjaf, maar meestal was hij hiervan niet te onderscheiden.

Hoewel de vogel aanvankelijk steeds hetzelfde liedje zong, hoorde ik reeds op de eerste waarnemingsdag een kleine variatie, die meer deed denken aan de zang, die wij in Nederland van de Tjiftjaf gewend zijn. Tijdens de volgende dagen kon echter een opvallend grote variatie worden beluisterd. Enige van die variaties zouden als volgt getypeerd kunnen worden:

1e: *titi-tju, tju, tju, wiet-wiet-wiet.*

2e: *tju, tju, tju, tju, tju, wiet-tju, tju, wiet-wiet.*

3e: *tjè, tjè tjè, tjè, tjè, wietuu* (driemaal herhaald).

Later werd wel zang gehoord, die niet van die van onze gewone Tjiftjaf was te onderscheiden. Ook het zachte „tsierk, tsierk” of „tjerr, tjerr” was af en toe te horen en wel speciaal toen een andere Tjiftjaf in het territorium was doorgedrongen. Op waarnemingsdagen in de tweede helft van juni waren de zangvarianties bijzonder frequent en wisselden voortdurend in compositie, timbre, tempo en intensiteit. Op de dag na de cycloon van 24 juni werd de vogel niet gehoord, maar op 28 juni zong hij weer uit volle borst gedurende de gehele waarnemingsperiode van 18.55-19.35 uur. Nadien heb ik hem er niet meer gezien of gehoord.

De heer A. B. H. Wolff, die na telefonisch op de hoogte te zijn gesteld, direct naar Groeneveld was gekomen, was van oordeel dat de zang overeenkwam met die van de Iberische vorm van de Tjiftjaf (*Phylloscopus colly-*

bita brehmii Homeyer = *P.c. ibericus* Ticehurst), hem goed bekend vanuit Spanje. Dat dit juist zou kunnen zijn, bleek toen de heer J. B. M. Frencken mij door de telefoon een opname van de zang van deze ondersoort liet horen op een grammofoonplaat gemaakt door Jean-Claude Roché en getiteld „Oiseaux de Soleil”. Deze opname was helaas zeer kort en de zang was uniform en vrij pover. In tegenstelling tot de vogel van de grammofoonplaat was de Baarnse vogel wel een bijzonder groot artiest, die over een groot assortiment zangvariaties kon beschikken. De later te horen gekregen grammofoonplaat eveneens van Jean-Claude Roché uit de serie „A sound guide to the birds of Southern Europe”, Institut „Echo”, 1967, plaat 11, met opnames van Tjiftjazangvariaties uit Villafranca, Noord-Spanje, bevestigde het aanvankelijke vermoeden.

Dat het van groot belang zou zijn de zang van deze vogel vast te leggen was zonder meer duidelijk. De gelegenheid daartoe deed zich voor toen ik enige leden van de C.J.N., waaronder de heren J. Harder en R. Hovingh, ter plaatse op de vogel attent kon maken. Zij waren direct enthousiast en hebben enige zeer goede bandopnames kunnen verkrijgen. Over deze bandopnames wordt in het naschrift het een en ander meegedeeld. Zij vormen het bewijs, dat de Baarnse Tjiftjaf als *Phylloscopus collybita brehmii* Homeyer beschouwd kan worden. Verscheidene pogingen van de heer J. Taapken de vogel te vangen teneinde hem van nabij te kunnen onderzoeken en ringen zijn mislukt.

Het territorium van de „Iberische” Tjiftjaf was ruim 40 × 70 meter en bestond uit een jong, licht bos van essen en catalpa's met een dichte ondergroei van jonge vlieren, beuken, lijsterbessen, krentenboompjes en vele kruiden. Het werd begrensd door een lange vijver, een hoogstammig eiken- en beukenbos en een dicht struikgewas van Amerikaanse vogelkers en krentenboompjes. Waarnemingen werden meestal gedaan tussen 7.00 en 8.00 uur 's ochtends en 19.00 tot 20.00 's avonds. Een enkele maal werd ook waargenomen in de namiddag van 16.00 tot 17.00 uur. De vogel hield zich nu eens op in een apart staande eik, dan weer in het lage struikgewas of in de essen en catalpa's. Zijn territorium grensde aan dat van drie andere Tjiftjaffen, hetgeen niet tot schermutselingen aanleiding bleek te geven. Hoewel een enkele maal een andere Tjiftjaf in zijn territorium werd gezien, is de vogel, voor zover kon worden nagegaan, ongepaard gebleven.

Na een kort verblijf in de omgeving van Bordeaux, waar ik tevergeefs getracht heb een Tjiftjaf met overeenkomstige zang op te sporen, was ik zeer verrast op 18 juni de vogel nog steeds op zijn oude plaats te horen zingen. Dit heeft geduurd tot de avond van 28 juni. Op 5 juli en ook later heb ik hem er niet meer gehoord. Het territorium was verlaten en bleek op 11 juli door een naburige Tjiftjaf met normale zang te zijn bezet. Volgens de heer Taapken moet hij echter op 13 juli toch nog weer in zijn oude territorium hebben gezongen.

Wat er verder van de vogel, die een groot aantal vogelvrienden een tijdlang

veel genoeg heeft bezorgd, is geworden, is mij niet bekend.

Ten minste de volgende personen hebben de vogel gezien en gehoord: J. B. M. Frencken, J. Harder, R. Hovingh, J. B. Meyer, L. Oudejans, J. Taapken, H. A. de Vries-van Wetteren, M. A. F. H. de Wijs-Tabois, A. B. H. Wolff, e.a.

Professor Voous ben ik zeer erkentelijk voor zijn waardevolle aanwijzingen en voor het beschikbaar stellen van J. Cl. Roché's grammofoonplaat.

NASCHRIFT.

Door de hulpvaardigheid van Mevr. M. A. F. H. de Wijs-Tabois en de heren J. Harder en R. Hovingh waren wij in de gelegenheid geluidsspectrogrammen te maken van verschillende strofen van de zang van de „Baarnse Tjiftjaf”, opgenomen op 6 en 21 mei 1968 op een 8-transistor Telmar geluidsband-apparaat (Harder) en een Philips Casette Recorder (Hovingh). De spectrogrammen werden vervaardigd in het Zoölogisch Laboratorium van de Vrije Universiteit op een Kay Sonagraph 7029A.

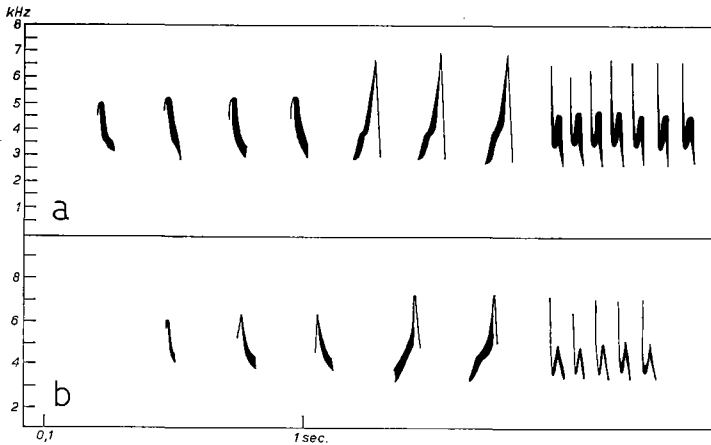

Fig. 1: Karakteristieke en frequent gehoorde zangstrofe van de Baarnse *Phylloscopus collybita brehmii*, opgenomen op 6 mei 1967 door R. Hovingh (b o v e n, a), vergeleken met de strofe van een Spaanse Tjiftjaf volgens Thielcke & Linsenmaier (1963), Abb. 6 (b), p. 380 (b e n e d e n, b). De sonogrammen zijn op dezelfde tijdschaal gereproduceerd (horizontale as), doch de schalen van de toonhoogte zijn verschillend (verticale as).

Characteristic and frequently heard song strophe of Iberian Chiffchaff, Phylloscopus collybita brehmii, recorded at Baarn, Netherlands, on 6 May 1967 by R. Hovingh (Philips Casette Recorder) (u p p e r, a), compared with a sonogram taken in Spain and reproduced from Thielcke & Linsenmaier (1963), Fig. 6 (b), p. 380 (l o w e r, b). The time scales of the sonograms are the same, but the scales of the ordinates (pitch) are slightly different.

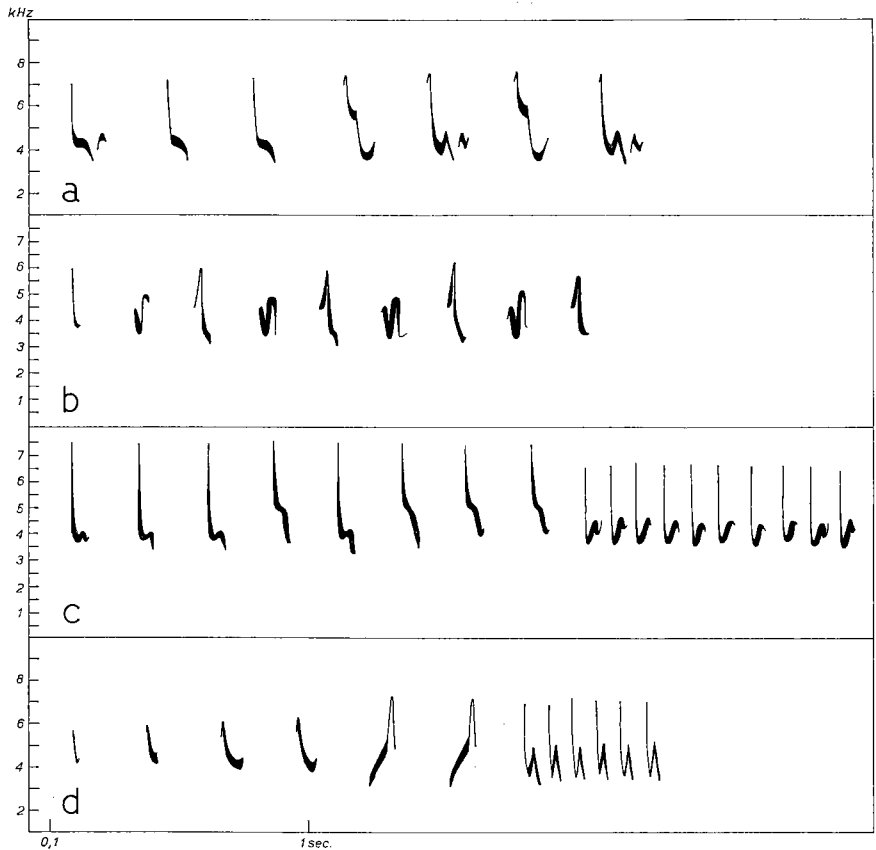

Fig. 2: Varianten van de zang van de Baarnse *Phylloscopus collybita brehmii* (middelste twee), in vergelijking met de zang van een Duitse Tjiftjaf, *Phylloscopus collybita collybita* (boven) en een Spaanse Tjiftjaf, *P. c. brehmii* (beneden). Van boven naar beneden:

- (a) Duitsland, naar Thielcke & Linsenmaier (1963), Abb. 3 (b), p. 378.
- (b) Baarn, 21 mei 1967 (J. Harder).
- (c) Baarn, mei 1967 (J. Harder).
- (d) Spanje, naar Thielcke & Linsenmaier (1963), Abb. 6 (a), p. 380.

Variable song strophes of Iberian Chiffchaff, Phylloscopus collybita brehmii, recorded at Baarn, Netherlands, by J. Harder (8 transistor Telmar) (central two strophes), in comparison to the song of a German Chiffchaff, Phylloscopus collybita collybita (upper) and an Iberian Chiffchaff, P. c. brehmii (lower). From top to bottom:

- (a) Germany, after Thielcke & Linsenmaier (1963), Fig. 3 (b), p. 378.
- (b) Baarn, Netherlands, 21 May 1967.
- (c) Baarn, Netherlands, May 1967.
- (d) Spain, after Thielcke & Linsenmaier (1963), Fig. 6 (a), p. 380.

Het spectrogram (sonogram) van één van de meest opvallende en zeer frequent voortgebrachte strofen is afgebeeld in Figuur 1(a). Het komt sterk overeen, zowel wat karakteristieken, toonhoogte, rhythme en snelheid betreft, met een van de door Thielcke & Linsenmaier (1963) gepubliceerde sonogrammen van een Spaanse Tjiftjaf (*Phylloscopus collybita brehmii* = *ibericus*), dat gelijktijdig ter vergelijking in Figuur 1(b) op overeenkomstige schaal is overgenomen. Enkele fragmenten van de „overgangs-zang” van de Baarnse Tjiftjaf zijn weergegeven in Figuur 2, tussen eveneens aan Thielcke & Linsenmaier (1963) ontleende zangstrofen van een Duitse (*P. collybita collybita*) en een Spaanse Tjiftjaf.

Op grond van de overeenkomst van de sonogrammen mag worden besloten dat de Baarnse Tjiftjaf een Iberisch dialect zong. Of besloten moet worden, dat op grond van deze overeenkomst de vogel uit Spanje of Portugal, of uit een der door Thielcke & Linsenmaier (1963) beschreven Zuid-Franse gebieden met „mengzang” afkomstig is, is een andere zaak. Onderzoek van deze „Spaanse zanger” in de hand zou mogelijk aanvullende gronden hebben kunnen doen opleveren. De morfologische verschillen tussen Iberische (*brehmii*) en West-Europese Tjiftjaffen (*collybita*) zijn evenwel zo gering dat sommige auteurs (o.a. Vaurie 1959; zie ook Niethammer 1963) de Iberische populaties niet als een aparte ondersoort erkennen.

Aangezien West-Europese Tjiftjaffen o.a. in Spanje en Portugal overwinteren en daar de anders zingende, zich vrijwel als standvogels gedragende inheemse populaties ontmoeten, zou rekening moeten worden gehouden met de mogelijkheid dat een jonge West-Europese Tjiftjaf tijdens zijn eerste overwinteringsperiode in Spanje of Portugal het Iberische dialect heeft aangeleerd en deze zang in zijn eigen broedgebied ten beste is gaan geven. Deze situatie moet als weinig waarschijnlijk worden beschouwd, gezien ervaringen bij andere zangvogelsoorten en gezien het feit dat de „Baarnse zanger” door zijn langdurige zang klaarblijkelijk tevergeefs veel moeite heeft gedaan in zijn territorium een wijfje te verkrijgen.

De hypothese van Iberische, of mogelijk Zuidwest-Franse herkomst van de Baarnse Tjiftjaf wordt versterkt door het feit dat ook in België een „Iberisch zingende Tjiftjaf” is vastgesteld en wel op 14 juni 1967 te Tihange/Huy, Luik, België (Fouargé & Dambiermont, 1968). Aangezien de „Baarnse vogel” op 14 juni nog in Baarn verbleef, moet het hier om een tweede Iberische zanger hebben gehandeld. Een kleine toevloed van Iberische Tjiftjaffen in West-Europa in het voorjaar van 1967, volgens de zang waarschijnlijk afkomstig uit Noord-Spanje of Zuidwest-Frankrijk, kan dan ook nauwelijks anders dan als vaststaand worden aangenomen.

Het zou de moeite waard zijn de opgenomen Baarnse zang uitvoerig te analyseren, vooral in het licht van gegevens over de „mengzang”, vermeld door Thielcke & Linsenmayer (1963), en van het gedrag van de Spaanse zanger in België ten opzichte van gewone Belgische Tjiftjaffen, beschreven door Fouargé & Dambiermont (1968). Wel is het nu reeds opmerkelijk dat

de „Spaans” zingende Tjiftjaf in Baarn klaarblijkelijk grote moeite had om aan een partner te komen, hetgeen mogelijk aan het isolerend effect van het verschil in zang kan worden toegeschreven. De erkenning van de Iberische Tjiftjaf-populaties als een aparte ondersoort zou daardoor wel urgent zijn geworden.

K. H. Voous, Tj. van Dijk
Zoölogisch Laboratorium
Vrije Universiteit, Amsterdam

SUMMARY:

Observation of Iberian Chiffchaff in Baarn, Netherlands.

From April 29—June 28, 1967, a singing *Phylloscopus collybita brehmii* Homeyer (= *P. c. ibericus* Ticehurst, was observed in a wood at Baarn (Prov. Utrecht). Its identity was established by comparing magnetophone records of its song with gramophone records (J.-C. Roché) and published sonograms (Thielcke & Linsenmaier, 1963) of the songs of Iberian birds. Attempts to capture the bird were unsuccessful. This is the first time that *P. c. brehmii* has been observed in the Netherlands. In the same year (14 June 1967) a singing Iberian Chiffchaff has also been recorded from Belgium (Fouargé & Dambiermont, 1968).

LITERATUUR:

- Fouargé, J. & J. L. Dambiermont (1968): Observation en Belgique d'un Pouillot vélocé au chant espagnol. Inst. Echo 2 (1): 1—2. *Idem*, Giervalk 58.
- Niethammer, G. (1963): Zur Kennzeichnung des Zilpzalps der Iberischen Halbinsel. J.f. Ornith. 104: 403—412.
- Thielcke, G. & K. E. Linsenmaier (1963): Zur geographischen Variation des Gesanges des Zilpzalps, *Phylloscopus collybita*, in Mittel- und Südwesteuropa mit einem Vergleich des Gesanges des Fitis, *Phylloscopus trochilus*. J.f. Ornith. 104: 372—402.
- Vaurie, C. (1959): The birds of the palaeartic fauna. Witherby, Londen.